

УДК 336.71:658.713(477)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК ЕФЕКТИВНОГО ЗАСОБУ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ЛЕВЧЕНКО Олександр Анатолійович

аспірант Державного вищого навчального закладу
«Університет банківської справи» м. Київ, Україна
e-mail: oleksandr.levchenko@gmail.com

Анотація. У статті досліджено наукові підходи та окреслено понятійний апарат теорії і практики лізингу, визначено сутність лізингових операцій та особливості механізмів їх реалізації. На підставі аналізу особливостей правового забезпечення лізингу в різних країнах, структуровано множину визначень поняття «лізинг», проведено кластеризацію законодавчих документів у сфері лізингу. Зокрема, виокремлено чотири кластери, які регламентують: статус суб'єктів лізингу; відносини між суб'єктами лізингу; відносини лізингу та органів державної влади; відносини суб'єктів лізингу з фінансовими установами, інформаційними агентствами. Узагальнено види і форми лізингових платежів. Охарактеризовано етапи здійснення лізингових операцій за організаційно-управлінським і фінансово-економічним підходами. Подальші дослідження полягатимуть у вирішенні проблемних питань побудови фінансово-кредитного механізму та управління ризиками лізингових операцій.

Аннотация. В статье исследованы научные подходы и понятийный аппарат теории и практики лизинга, определены сущность лизинговых операций и особенности механизмов их реализации. На основании анализа особенностей правового обеспечения лизинга в разных странах, структурировано множество определений понятия «лизинг», проведена кластеризация законодательных документов в сфере лизинга. В частности, выделены четыре кластера, которые регламентируют: статус субъектов лизинга; отношения между субъектами лизинга; отношения субъектов лизинга и органов государственной власти; отношения субъектов лизинга с финансовыми учреждениями, информационными агентствами. Обобщены виды и формы лизинговых платежей. Охарактеризованы этапы осуществления лизинговых операций за организационно-управленческим и финансово-экономическим подходами. Дальнейшие исследования будут направлены на решение проблемных вопросов построения финансово-кредитного механизма и управления рисками лизинговых операций.

Ключові слова: лізинг, лізингова операція, ринок лізингу, лізингові послуги, лізингові відносини, етапи лізингових операцій.

Ключевые слова: лизинг, лизинговая сделка, рынок лизинга, лизинговые услуги, лизинговые отношения, этапы лизинговых операций.

Постановка проблеми. На сьогодні вітчизняні підприємства відчувають нестачу власного капіталу для розвитку виробництва, придбання нового обладнання та використання нових технологій. Висока вартість банківських кредитних ресурсів, фінансовий стан і недостатній рівень кредитоспроможності вітчизняних підприємств зумовили необхідність упровадження ефективних і доступних способів фінансування для оновлення основних засобів і розвитку виробництва, до яких, зокрема, відноситься лізинг. У той же час, лізинг міцно увійшов у сферу банківської ді-

яльності. Банки стали інноваторами лізингових послуг, відіграли провідну роль у процесі формування лізингових відносин в Україні та за обсягами лізингових операцій і лізингового портфеля є лідерами вітчизняного ринку лізингу.

Аналіз останніх публікацій. Вагомий внесок у формування та розвиток теоретико-методологічних засад лізингових відносин, дослідження проблемних аспектів становлення та розвитку ринку лізингових послуг, лізингових відносин, взаємодії банків з лізинговим бізнесом, організації лізингу як самостійного інструменту фі-

нансування здійснили зарубіжні та вітчизняні вчені, підтвердження чого слугують наукові праці Дж. Алсторма, А. Аюпова, Дж. Бейлі, С. Бруса, Д. Ваховича, Д. Ван-Хорна, О. Вовчак, В. Вітрянського, І. Івасіва, Дж. Кемпбелла, Т. Кларка, Н. Кравченко, М. Колберга, К. Ларіонової, М. Личагіна, В. Міщенко, А. Мороза, Д. Портера, П. Саблука, Т. Смовженко, Ф. Фабоцці, У. Шарпа, О. Яремчука та інші. Поряд з цим, дослідження ступеня розробленості проблемних питань показують, що, незважаючи на велику увагу дослідників, багато аспектів лізингу потребують подальшого вивчення, розробки та вдосконалення, зокрема, класичні механізми лізингових операцій, інноваційні види лізингу, нові методи оцінки кредитоспроможності та аналізу фінансового стану клієнтів, управління ризиками лізингових операцій тощо. Отже, висока практична значимість і недостатня розробленість теоретичних питань дослідження лізингових операцій, стан економічного середовища та динамічність змін фінансового ринку України зумовили актуальність дослідження.

Метою статті є дослідження сутності лізингової операції та особливостей механізмів їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи поняття лізингу як економічної категорії, варто відмітити його комплексний і багатоаспектний характер, адже, характеризуючи та підкреслюючи особливості цього поняття, також розглядається низка поєднаних понять – лізингова операція, лізингова угода, лізинговий механізм, лізингова діяльність, лізинговий бізнес, лізингова індустрія, лізинговий ринок (табл. 1).

Аналіз наукової економічної літератури та законодавчих документів показав неоднозначність підходів до визначення лізингу, що ускладнює його ефективне використання на практиці, а відтак потребує науково обґрунтованого уточнення (рис. 1). Проведена структуризація, на нашу думку, показує, що лізинг варто розглядати на макrorівні як галузь економіки (лізингова індустрія), сегмент ринку фінансових послуг (ринок лізингу); на мезорівні з позиції суб'єктно-об'єктного підходу як вид діяльності, договірні відносини, сутність яких формалізована угодами (кредитною, купівлі-продажу, страхування); на мікрорівні за процесно-функціональним підходом як фінансовий механізм, інструмент, операція.

Таблиця 1

Понятійний апарат теорії та практики лізингу

Поняття	Зміст
Лізинговий бізнес	особливий вид підприємницької діяльності, в основі якого полягають орендні та кредитні відносини [1, с.455]
Лізингова діяльність	підприємницька діяльність з придбання лізингодавцем у власність майна з метою його подальшого надання за плату в тимчасове володіння і користування лізингоотримувачу. Лізингова діяльність здійснюється шляхом укладення договору фінансової оренди (лізингу) і у відповідності з ним договору купівлі-продажу (поставки) майна, придбаного для подальшої передачі в якості предмета лізингу [2, с.72]
Лізингова індустрія	сукупність функціонуючих на ринку лізингових фірм і компаній [13, с.18]
Лізингова угода	комплекс договірних відносин [3, с.140]
Лізинговий механізм	сукупність взаємопов'язаних дій, що забезпечують практичне виконання функцій лізингу як самостійного фінансового інструменту [4, с.6-7]

Джерело: власна розробка автора за результатами опрацювання вищезначених наукових праць

Високий рівень розробленості нормативно-законодавчої бази всебічно характеризує правові аспекти лізингу. Проте, на нашу думку, її кластеризація на рівні законодавчих документів свідчить, що: перший кластер об'єднує законодавчі документи, що визначають правовий статус суб'єктів лізингу; другий – регламентує відносини суб'єктів лізингу та органів державної влади;

третій – регламентує відносини суб'єктів лізингу з банками та небанківськими кредитними установами, страховими компаніями, органами фінансової служби, інформаційними агентствами (брокерська, дилерська, маркетингова установи); четвертий – регулює відносини між суб'єктами лізингу.

Багатоваріантність поняття лізингу можна пояснити його комплексністю та складністю.

У Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» надано визначення понять «лізингова (орендна) операція», «оперативний лізинг (оренда)», «фінансовий лізинг (оренда)», «зворотний лізинг (оренда)». Зокрема, під лізин-

говою операцією розуміється господарська операція фізичної чи юридичної особи (орендодавця), що передбачає надання основних фондів або землі в користування іншим фізичним чи юридичним особам (орендарям) під процент і на визначений строк [11].

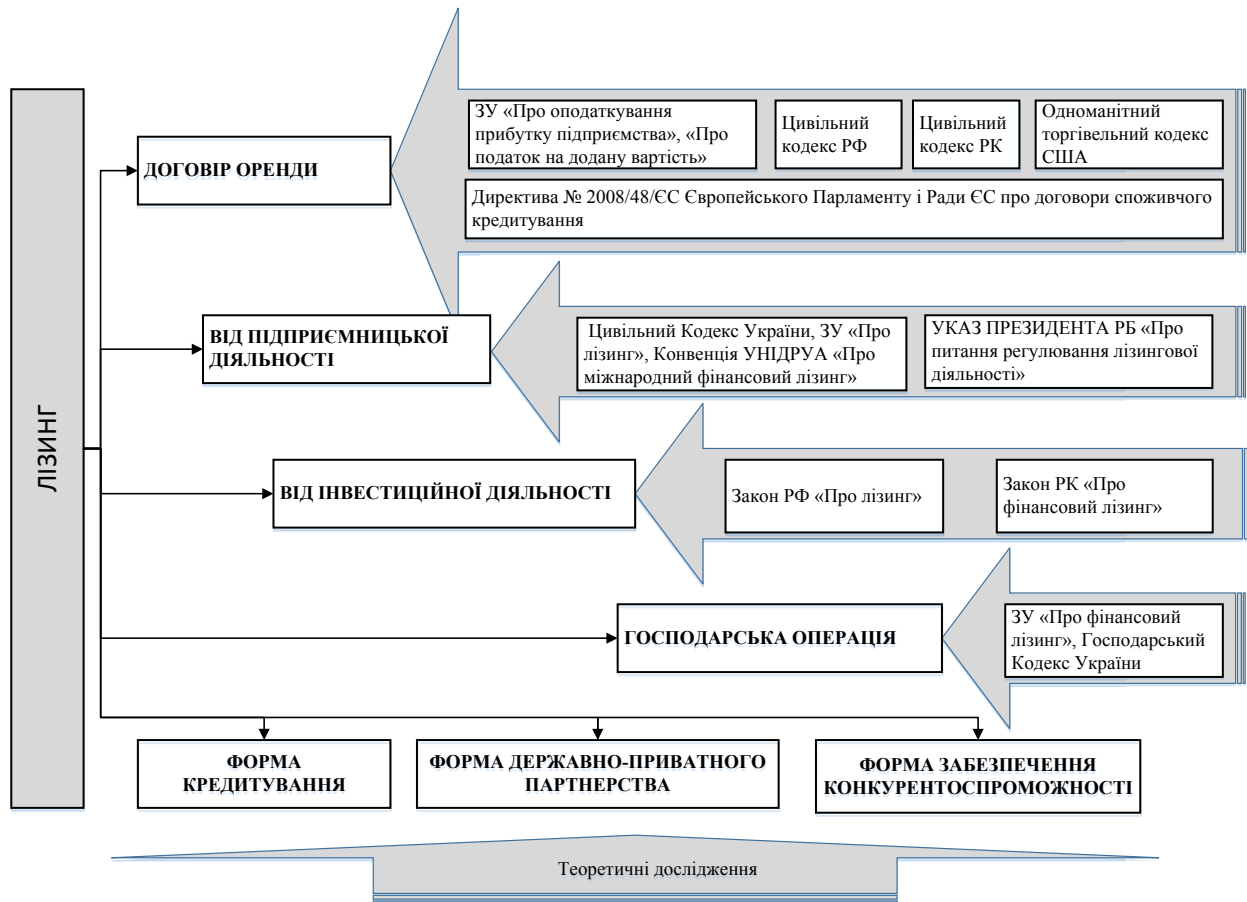

Рис. 1. Структуризація множини визначень поняття «лізинг»

Джерело: власна розробка автора на підставі опрацювання [5, с.7; 6; 7; 8; 9; 10;17]

Зокрема А. Смагуло вважає, що «лізинг – це комплекс економічних відносин, пов’язаних головним чином з купівлею-продажем, орендою, кредитом і юридично оформлених відповідними договорами, коли лізингодавець за рахунок власних і залучених коштів набуває у продавця інвестиційні та споживчі товари тривалого користування та надає їх за певну плату в тимчасове володіння і користування лізингодержувачу на строк понад одного року (з опціоном і без опціону по закінченні терміну контракту)» [12, с. 21]. Підкреслюючи значущість лізингу як виду інвестиційної діяльності, А. Смагулов наголошує, що він «відкриває шлях до нової техніки і передових

технологій виробництва, забезпечує зростання реального сектора економіки, створює умови для сталого економічного зростання, дає можливість підвищити якість і конкурентоспроможність продукції, ... активізує інноваційну діяльність підприємств, ... сприяє диверсифікації економіки, дозволяє подолати її сировинну орієнтацію і створює умови для зростання переробних галузей» [13, с.5]. Підтримуємо позицією дослідника, яка підкреслює економічні аспекти лізингу.

Досліджуючи характер лізингової операції, Я.В. Онищук підкреслює, що основою лізингової угоди є фінансова операція, яка передбачає вкладення ресурсів на умовах платності і зворотності в основний капітал [14, с. 108].

На думку І.І. Д'яконової, М.І.Макаренка, Ф.О.Журавки «лізингова операція є специфічною формою фінансування вкладень в основні фонди при посередництві спеціалізованої (лізингової) компанії, яка купує майно для третіх осіб та передає його в довгострокову оренду» [15].

Не можемо погодитися з розумінням лізингової операції як: «встановлені міжнародними і національними законодавчими актами способи регулювання взаємовідносин трьох сторін: лізингової компанії (лізингодавця), споживача (лізингоотримувача) і постачальника устаткування» [16] тому, що такий підхід тільки уточнює склад суб'єктів лізингової угоди та підкреслює її правовий аспект. Щодо суб'єктів лізингової операції, доречно уточнити, що за ступенем їх рольової значущості відрізняють суб'єкти: прямої участі – лізингові, виробничі та торговельні компанії, транспортні підприємства та населення; непрямой участі – страхові і брокерські компанії, інші посередницькі фірми. В той же час, комерційні банки можуть виступати як суб'єкти прямої участі, маючи дочірні лізингові компанії, або непрямой участі як фінансові посередники (кредитори). Крім цього, лізингові операції можуть здійснювати тільки ті суб'єкти, що мають ліцензію на цей вид діяльності, в іншому випадку – операції підлягають відображенню як договір оренди або купівлі-продажу відповідно до чинного законодавства. Характеристику суб'єктів, які приймають участь у лізингових операціях, надано в Законі України «Про фінансовий лізинг» [17].

Отже, чітке визначення поняття лізингової операції має важливе практичне значення, адже недотримання правил її документального оформлення у вигляді лізингової угоди може зумовити ризики не визнання статусу операції, що спричинить несприятливі фінансові наслідки для її учасників.

У зв'язку з цим, необхідним є визначення основних елементів лізингової операції: об'єкт

(рухоме та нерухоме майно) та суб'єкти лізингової угоди; строк дії лізингової угоди; лізингові платежі; послуги, що надаються по лізингу.

Складність структури лізингової операції зумовлена багатоетапністю і взаємозалежністю етапів лізингового процесу, кожен з яких регламентує предмет, порядок, послідовність, умови і строк взаємодії його учасників. На сьогодні в теорії та зарубіжній практиці відрізняють такі схеми лізингових операцій, зокрема, двостороння (класична) та трьохстороння лізингові операції, міжнародна лізингова операція, лізингової операції в закордонному банку під гарантію місцевого банку, багатостороння лізингова операція на умовах державно-приватного партнерства та інші. Таке різноманіття потребує їх ґрунтовного вивчення на можливість визнання та розширення видів структур сучасних лізингових операцій і прийняття рішення внесення змін і доповнень до Закону України «Про фінансовий лізинг», як основного нормативно-правового акту у сфері лізингу.

Організацію лізингового процесу можна розглянути за організаційно-управлінським і фінансово-економічним підходами, що дозволяє умовно виділити його основні етапи (табл. 2). Так, на підготовчому етапі здійснюється обґрунтування доцільності здійснення та ефективності лізингової операції для прийняття управлінського рішення щодо її реалізації в часі з урахуванням потреби у фінансових ресурсах. Ефективність лізингової операції визначають лізингові платежі та грошові потоки, що генеруються за результатами експлуатації предмета лізингу.

Важливим елементом, що фактично зумовлює мету лізингової операції та виступає об'єктом аналізу та управління, є лізингові платежі, під якими розуміють загальну суму, яка сплачується лізингоодержувачем лізингодавцю за надане йому право користування майном – об'єктом угоди.

Таблиця 2

Основні етапи лізингової операції

Назва етапу	Об'єкт аналізу та управління	Результат
<i>за організаційно-управлінським підходом</i>		
Підготовчий	Проект лізингової операції	Обґрунтування доцільності здійснення лізингової операції, підготовка прийняття рішення
Організаційний	Бізнес-план реалізації лізингової операції	Затверджений бізнес-план і пакет договорів, що забезпечують реалізацію лізингової операції

продовження таблиці 2

Управлінський	Управління предметом лізингової операції	Поточні звіти про виконання бізнес-плану лізингової операції та контроль за виконанням пакету договорів
Заключний	Завершення лізингової операції	Звіт про ефективність лізингової операції
<i>за фінансово-економічним підходом</i>		
Підготовчий	Об'єкт лізингу, умови реалізації лізингової угоди	Техніко-економічне обґрунтування ефективності лізингу
Акумуляування грошових фондів	Договори лізингу, договори купівлі-продажу, супутні договори, що забезпечують реалізацію лізингової угоди	Формування фонду грошових фондів
Генерування грошових фондів	Предмет лізингу, лізингові платежі	Генерування грошового потоку внаслідок експлуатації предмету лізингу
Інвестування грошових фондів	Зобов'язання за договором купівлі-продажу	Перетворення грошових фондів в основні фонди
Розподілу грошових фондів	Грошовий потік, лізингові платежі	Формування грошових фондів за рахунок розподілу грошового потоку, який згенеровано результатами експлуатації предмету лізингу

Джерело: побудовано автором на підставі опрацювання [18, 19]

Основними елементами лізингових платежів є:

- сума, яка відшкодує при кожному платежі частину вартості об'єкта лізингу, що амортизується за строк, за який вноситься лізинговий платіж;

- платіж як винагорода лізингодавцю за отримане в лізинг майно;

- відшкодування страхових платежів за договором страхування об'єкта лізингу, якщо він застрахований лізингодавцем (ризикова премія);

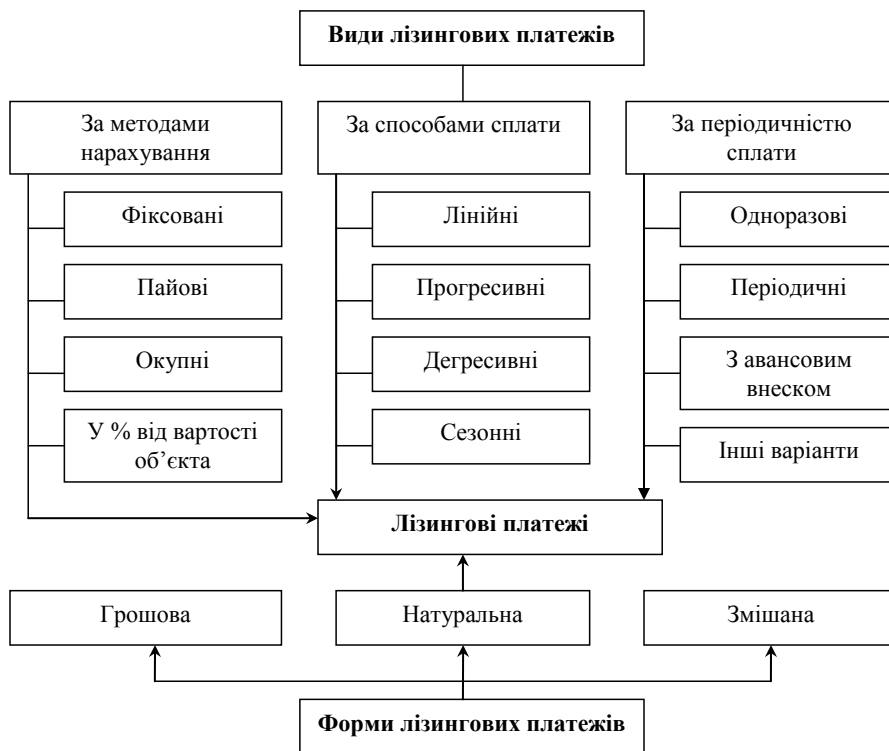

Рис. 2. Види і форми лізингових платежів

Джерело: побудовано автором на підставі опрацювання [20, 21]

- сума, що сплачується лізингодавцю як процент за залучений ним кредит для придбання майна за договором лізингу (лізинговий процент, лізингова маржа);

- інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

А.М. Абашиною [20] і Н.М. Внуковою [21] запропоновано підхід, який характеризує множинну видів лізингових платежів за ознаками: мето-

ди нарахування, спосіб сплати та періодичність сплати лізингових платежів (рис. 2).

Таким чином, розвиток наукових підходів до розуміння сутності лізингових операцій сприятиме всебічному дослідженню теоретико-методологічних підходів до формування ефективного фінансово-кредитного механізму їх забезпечення, що дозволить прискорити відновлювальні процеси в національній економіці.

Список використаних джерел

1. Белоусов Р.А. Общий и специальный менеджмент : учеб. / Р.А.Белоусов ; Подобщ. ред.А.Л.Гапоненко, А.П.Панкрухина; Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ. – М.: РАГС, 2002. – 567с.

2. БобровскаяЖ.В. Лизинговая деятельность в Республике Беларусь: проблемы и перспективы / Ж.В. Бобровская // Экономика и управление. –2015. – №4(44). – С.72-76.

3. Ситникова Е. В. Банковский лизинг теория вопроса // Terra Economicus. – 2008. – № 4-2 / том 6. – С. 139-141.

4. Фридель В.І.Банки на ринку лізингових послуг України: автореферат дис.канд. економ. наук : спец. 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит / Фридель Володимир Ігорович ; Міністерство освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К. : [Б. В.], 2014. – 21 с.

5. Единообразный торговый кодекс США: Пер. с англ. / Серия: Современное зарубежное и международное частное право. – М.: Международный центр Финансово-экономического развития, 1996. – 427 с.

6. США, Раздел 2А. Договор аренды // Единообразный торговый кодекс США. Пер. с англ. / Серия: Современное зарубежное и международное частное право. – М.: Международный центр финансово-экономического развития, 1996. – С. 106-154.

7. Директива № 2008/48/ЕС Европейского Парламента и Совета ЕС о договорах потребительского кредитования Міжнародний документ від 23.04.2008 № 2008/48/ЄС [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b19.

8. Закон Республики Казахстан от 5 июля 2000 года № 78-ІІ «О финансовом лизинге» (с изменениями и дополнениями по состоянию на

27.02.2017 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://online.zakon.kz/document/?doc_id=1018949#pos=286;-190.

9. Указ президента Республики Беларусь «О вопросах регулирования лизинговой деятельности» от 25 февраля 2014 г. № 99 [Электронный ресурс]. – Режим доступа:<http://www.pravo.by/document/?guid=3871&pr0=P31400099>

10. Сычѳв С.А. История развития лизинга // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2006. – № 3 (31). – С. 288-295. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:<http://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-razvitiya-lizinga>.

11. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств».[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/334/94-%D0%B2%D1%80>.

12. Смагулов А. Лизинг: теория, практика, механизмы регулирования и стимулирования (на материалах Республики Казахстан) : автореферат дис. ... докт. эконом. наук : спец.08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности), 08.00.10 – Финансы, денежное обращение и кредит / А. Смагулов. – Алматы : Казахский экон. ун-т им.Т.Рыскулова, 2010. – 48 с.

13. Смагулов А. Концепция современного лизинга/ А.Смагулов// Вестник университета «Туран». – 2009. – № 1. – С. 33-36.

14. Онищук Я.В. Развитие лизингу в Україні / Я.В. Онищук // Фінанси України. – 2005. – № 7. – С. 106-113.

15. Міжнародні фінанси : навч. посіб. / І. І.Д'яконова, М. І. Макаренко, Ф.О. Журавка та ін.; за ред. М.І. Макаренка та І. І. Д'яконової. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 548 с.

16. Финансовый словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/24665.

17. Закон України «Про фінансовий лізинг». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80>.

18. Коцовська Р.Р. Банківські операції: підручник / Р.Р. Коцовська, О.П. Павлишин, Л.М. Хміль. – К.: Фінанси і статистика, 2011. – 390 с.

19. Курбанов Л.М. Управление лизинговыми операциями на предприятия хлеспромышленного комплекса : автореферат дис. ... канд. эконом. наук : спец. 08.00.05 – «Экономика и управление народным хозяйством (экономика,

организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами: промышленность; управление инновациями и инвестиционной деятельностью)» / Л.М. Курбанов. – Ижевск : ГОУ ВПО «Ижевский государственный технический университет», 2009. – 22 с.

20. Абашина А.М. Финансовый лизинг / А. М. Абашина, 2010. – 225 с.

21. Внукова Н.М. Управління ризиком лізингових операцій : науково-методичні рекомендації / Н. М. Внукова. – Х. : АК «Реал-Банк», 2007. – 46 с.